

Mundu-gerra eta Euskal Herria

Albistaria / Correo de la UNESCO, 1985.

Ba dirudi bigarren Mundu-Gerrak (1939-1945) zerikusi handirik ez duela izan behar geure herriarekin: bat, Euskal Herria berez txikia delako, eta, bi, txikia izateaz gainera, ofizialtasunik, ondasunik eta indarrik, armaturik edo bestelakorik ere, ez duelako.

Hala ere, bada besterik.

Espainiako barne gerra amaitu zain egon zen Hitler mundu-gerrari egiazko hasiera emateko. Espainiakoa, Francoren tropak Madril hartu zutenean, 1939ko martxoak 28, amaitu zen; eta Mundu-Gerra, bost hilabete gero, 1939ko irailaren lehenean, lehertarazi zuen Alemaniak bere erasoarekin. Esan ohi da sarri, espainiar errepublikarrek ahalegin biziz iraun erazi nahi izan ziotela bereari, Mundu-Gerraren babesean Aliatuak eman zezaketen laguntzaren esperantzan. Tesi honek ez dirudi, hala ere, arrazonagarria denik, nolana Hitler-en eraso ez bait zen Espainiako gerrak bizirik zirauen artean abiatuko.

Argi dago, une hartako estrategiaren nagusi Hitler zela, eta ez beste inor.

Eta geu, Espainiako barru gerra amaitu zenean ez geunden ezertarako: batzu, erbestera, besteak herrian, baina espetxeratuak, edo etxe barruan preso eta mutu, barrutik hilak bageunde bezala.

Gauzak honela, Mundu-Gerran bertan zerikusirik izan al zuen Euskal Herriak?

Mundu-Gerra lehertu zenean, Eusko Jaurlaritzak Parisen ari zen antolatu berria zen Avenue Marceau-ko egoitzan lanean: Ilbarritzen "La Roseraie" izeneko ospitala sortu eta hemen zaurituak zeuden edo mutilatuak geratu ziren gudariez arduratzen, erbestera izan ziren haurrek eskoletan iraun zezaten moduak egiten, eta milaka pertsona nagusi erbestean lanik gabe bizi zenez gero, nolabait bizitzeko behar zuten laguntza eskuratzen ahalegintzen. Frantziako Estatu barruan, Eusko Jaurlaritzak bazuen bere ihardun berezi hau, eta nolabait Estatu honek ezagutua, zeren ordurako sortua bait zen *Lingue Internationale des Amis des Basques*, Frantziako Presidentea zen Herriot jauna bera eta Pariseko Kardinala, Verdier, buru zirela, eta hauetaz gainera Feltrin, Bordeleko artzapezpikua; Mathieu, Aire eta Akizeko gotzain maitagarria, eta baita, besteen artean, idazle ospetsua zen Jacques Maritain ere.

Gauzak honela zeudela sortu zen bada, 1939an Mundu-Gerra.

Aise konturatuko gara gertakizun honek Frantziari bizi ziren euskaldunentzat sortu zituen larritasunez. Batetik, Eusko Jaurlaritzaren eraginak estutasun hartan galdu ziren, bakoitzak beretik hartu behar izan zuen, eta Agirre Lehendakaria bera ere larrialdi handi hartan era arriskutsu batean harrapatua geratu zen alemaniarrek indarrez hartutako lurraldeetan, Belgikan. Gorde ahal izan zuten, lagun batzuk, hala ere, eta laster izenaldatu zuten Panamako Enbaxadak eskuratu zizkion paperez; bitartean, Catalunyako President Companys bortxaz Espainiaratua eta Catalunyako luraren gainean oinutsik eta zutunik fusilatua izan zenez gero, Agirre Lehendakariaren berri faltak Euskal Herri

osoa kezkatu zuen; hala ere, hilabete luzeak Berlinen bertan, ausartki, pasa ondoren lortu zuen Suediatik barrena Brasilerara eta hemendik Estatu Batuetara iristea.

Gertakizun honek izango du gure herriaren eta Mundu-Gerraren arteko zerikusirik.

Agirre Lehendakaria Ameriketara heldu (1941ko abuztuak 27) eta laster (1941ko abenduak 7) hondatu zituzten Japoniarrek Pearl Harbor-en ainguratuta zeuden amerikarren gudontziak, eta berehala sarrerazi oraindik gerratik at zeuden hauek borrokaren zurrunbilan.

Iparramerikarrek laster ikusi zuten faxisten aurka hain duinki borrokatu zen herriaren Lehendakaria Europako demokrasiaren aldeko gizon baliotsu bat zela. Columbia Universityn irakasle jardun zuen denbora berean egin zuen Hego-Ameriketara jira bat: Montevideo, Santiago, Buenos Aires, Bogotá eta La Habanan zehar, eta hiri nagusi hauetako herrien Presidente eta Parlamentuek oso ongi hartzeaz gain, hor egin zituen hitzaldietan, askatasunaren alde eta Faxismoaren eta Nazismoaren arriskuak eta zemaia azpimarratuaz. Kontuan eduki behar da garai hartan Alemaniak bazituela Brasilen eta Argentinan bere gudontziak, batez ere urpekuntziak, janariz eta petrolioz hornitzeko baseak, bi herri hauetan bizi ziren Alemania eta Italiako jatorrikoen eragina zela medio. New Yorken argitaratu zioten Agirrerri *De Gernika a Nueva York pasando por Berlin* liburua, hemen New Yorken batzartzen da 1940z gero bildu ez zen Eusko Jaurlaritzan 1942an: Agirrez gainera: Ramon Maria Aldasoro, Telesforo Monzón, Santiago Aznar eta Gonzalo Nardiz. (Jesus Maria Leizaola eta Heliodoro de la Torre Frantzian zeuden, diskretoki). Gauzak honela, ez da harrizkoa 1945eko abenduan, Mundu-Gerra amaitu eta laster, Agirre Lehendakaria Paris-era USAko hegazkin bonbaketari batean heltzea. Lau gauza egin zituen batez ere Agirrek: Juan Ajuriagerra, Jesus Solaun, Pepe Mitxelena eta Joseba Elosegirekin hiru eguneko batzar ezkutua, Francoren aurkako borrokarako barrua eta erbestea elkar jartzeko; amerikar bat euskotar gazteekin militar ariketetan ari zen gaztelua ikuskatu eta "Gernika" Bataloia errebistatu, eta, azkenik, hilabete batzuek aurretik izenpetu zen Baionako Paktoaren buruak agurtu, eusko indar politiko eta sindikalak herrian eta erbestean koordinatzen zuen erakunde hau oso begiko bait zuen. Francoren aurkako eraso zeukan Agirrek buruan, Aliatuekin batera. USAra itzuli eta 1946an etorri zen Parisera geratzeko.

Lan handiak egin zituen Agirrek La Hayako batzarrean: Espainian demokrasiaren eragina eskatuz, Alemania Federaziora itzuli zen bezala, Europako herrien presentziaren aldeko deia eginaz.

Batzuk galde dezakete, zergatik zuen Agirrek Europako berrikuntza honetan hitza.

Bi erakunderen bitartez egin ahal izan zuen lan hau. Europako Kristau Demokrasiaren bitartez, eta, Europako Mugimendua zela medio. Errepublikako Gobernu urruti, Mexikon, zegoelako, eta askotan honen izenean ere planteiamenduak egiteko baimena zuelako. Munduko Kristau Demokrasiaren hasiera-hasieratik EAJ (PNV) egon zelako, une honetan Europako berrikuntzan DC-k pertsonaia haundiak, eta denak Agirreraren ezagunak zituelako, lehen aipatu dugun Liga Internacional de los Amigos de los Vascos, tarteko.

Eta hara zeintzuk ziren bere ahalegin nagusiak:

1) Franco faxistaren (1946az ari gara) aurka jator jokatu zuen herri baten izenean eskatzen zuen honen desagertzea. 2) Hitlerrek desagindako Alemaniaren Federakuntza

birmoldatu zen bezala, Euskadi bezalako herriek ere eskubide bera zuten Europa berrian autonomia lortzeko.

Hara laburki esan nola izan zuen geure herriak presentzia politiko bat Mundu-Gerran eta gero, irabazi zenean, Europa berritzeko lehen pausoetan

Noski, gero, Gerra hotza deritzaion hori hasi zenean, politikak, beti bezala, handiak ttikia jan zuen. Gerrarako laguntzatxo bat izan ginen bitartean (eta gerran laguntza guztiak dira beharrezkoak) hitz gozoak esan zizkiguten, gerrarako estrategia berria asmatzen hasi zirenean, geure herritxoa ez zen mapetan ageri.

Baina herri hark, bizirik dirau oraindik.